Phryg Vadileri'nde Yazılıkaya/Midas Kale'nin Kutsal, Askeri ve Arkeolojik Merkez Olarak Konumu

The Position of Yazilikaya/Midas Fortress as a Sacred, Military, and Archaeological Center in the Phrygian Valleys

Yusuf POLAT*

Abstract

This study takes a holistic approach to Yazılıkaya/Midas Valley, one of the most important religious centers in the Highlands of Phrygia, examining it as a sacred site, military defense system, and archaeological settlement area. It is argued that the Phrygians, who emerged as a political and cultural power in Central Anatolia from the 9th century BC onwards, conceived the settlement pattern centered on Yazılıkaya/Midas Fortress not only as a religious area but also as a planned defense network operating on a valley scale.

The five defensive settlements in Yazılıkaya/Midas Valley, which serve as castles and guard posts, have been evaluated in terms of their location, their line of sight with each other, and their relationship with the natural topography. Two- and three-dimensional visibility analyses conducted using Geographic Information Systems (GIS) reveal that these castles were planned within a deliberate settlement pattern that enabled early warning and communication. The placement of the fortresses at commanding points indicates that the defense system was conceived entirely within a military organizational structure.

The study also reveals that Yazılıkaya/Midas Fortress played a central religious role in the Phrygian world through its rock facades, altars, and niches associated with the cult of the Great Mother Goddess Matar. Findings from excavations conducted in 2022 and 2024 concretely document the spatial arrangement and continuity of Phrygian rituals. In this respect, the study provides an assessment of Yazılıkaya/Midas Valley's position within the Phrygian sacred areas and defense systems.

* Prof. Dr. Yusuf Polat, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-105, Tepebaşı/ESKİŞEHİR- TÜRKİYE, ypolat@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1455-8318.

Bu çalışma Anadolu Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Koordinatörlüğü tarafından 2207E093 nolu proje ile desteklenmiştir.

Giriş

M.Ö. 2. binyılın sonlarından itibaren Balkanlar ve Trakya üzerinden Anadolu'ya yönelen göç hareketleriyle bölgeye geldikleri kabul edilen Phrygler[1], M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren Orta Anadolu'da güçlü bir siyasal ve kültürel aktör olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Phryg varlığının en yoğun ve karakteristik biçimde izlenebildiği coğrafya, Yukarı Sakarya Havzası'nda yer alan ve günümüzde Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya illeri arasında kalan Dağlık Phrygia Bölgesi'dir. Antik kaynaklarda "Küçük Phrygia" olarak da anılan bu bölge, sarp kayalıkları, derin vadileri ve tüf oluşumlarıyla hem doğal savunma olanakları sunmuş hem de özgün bir dinsel ve kendine özgü mimari oluşmasına zemin hazırlamıştır (Görsel 1).

Dağlık Phrygia'nın bu özgün coğrafi yapısı, yalnızca yerleşim tercihlerini değil, aynı zamanda Phryglerin savunma stratejilerini, kutsal alan organizasyonlarını ve mekân algılarını da belirlemiştir. Bölge, çevresindeki geniş ve verimli ovalarla kurduğu ilişki sayesinde tarımsal üretim açısından elverişli bir alana sahipken, vadilerle bölünmüş topoğrafyası aracılığıyla askeri ve dinsel merkezlerin korunmasına olanak tanıyan doğal sınırlar oluşturmuştur. Bu bağlamda Yazılıkaya/Midas Vadisi, Phryg dünyasında hem coğrafi hem de ideolojik açıdan ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Phrygler, yerleşim alanlarını belirlerken, insanoğlunun tarihsel süreç boyunca benimsediği temel yerleşim kriterlerini esas almışlardır. Bu kapsamda, su kaynaklarına yakınlık hem günlük yaşamın sürdürülebilirliği hem de tarımsal üretimin devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Tarıma elverişli toprakların varlığı, Phryg ekonomisinin temelini oluşturan üretim faaliyetlerini desteklemiş; savunmaya elverişli, doğal korunaklı alanlar ise yerleşimlerin güvenliğini sağlamada belirleyici olmuştur. Özellikle yüksek kayalık

[1] Herodotos, Historiai VII, 73; Strabon, Geographika XII, 3.20; Plinius, Naturalis Historia V, 41.145; Stephanus Byzantinos, 186, 12.

alanlar, vadilere hâkim konumlar ve doğal savunma hatları sunan topoğrafik unsurlar, Phryg yerleşimlerinin mekânsal organizasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, Phryglerin yerleşim yeri seçiminde çevresel koşulları bilinçli ve stratejik bir şekilde değerlendirdikleri anlaşılmaktadır[2]. Kale ve yakın çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılar ile sistematik yüzey araştırmaları, yerleşimin İlk Tunç Çağı'ndan[3] itibaren, MÖ II. Binyıl, Phryg, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri boyunca kesintisiz biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır[4] (Görsel 2). Bu veriler, alanın uzun süreli bir yerleşim ve kullanım sürecine sahip olduğunu göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. 2017 ve 2018 yıllarında vadide yürütülen yeni araştırmalar, bu kronolojik çerçeveyi daha da geriye götüren bulgular sağlamıştır. Buna göre, Midas Kale'nin kuzey ucunda yer alan Akpara Kale'nin yaklaşık 300 m kuzeyinde, alçak bir tepe üzerinde Kalkolitik Dönem'e tarihlenen çakmaktaşı aletler tespit edilmiştir. Ayrıca, Akpara Kale'nin hemen kuzeybatısında, Çukurca Köyü'nün yaklaşık 500 m doğusunda bulunan yamaç ve tarım alanlarında yapılan incelemelerde, Alt Paleolitik Dönem'e ait olduğu değerlendirilen kazıyıcılar ile birlikte, yoğun bloklar halinde çakmaktaşı ve kalsedon yumrularına rastlanmıştır. Söz konusu buluntular, yalnızca bölgedeki erken insan faaliyetlerine işaret etmekle kalmayıp, aynı zamanda vadinin tarih öncesi dönemlerden itibaren iskân edildiğini ve doğal kaynaklar açısından tercih edilen bir alan olduğunu göstermektedir. Bu yeni tespitler, vadideki tarihsel ve kültürel sürecin kesintisiz bir şekilde devam ettiğini ortaya koymaktadır[5].

[2] Polat ve Tamsü Polat 2025a, 365.
[3] Çambel 1952, 229
[4] Haspels 1971, 36, fig. 494, A.
[5] Tamsü Polat 2018, 264; Tamsü Polat vd. 2019; Tamsü Polat vd. 2020; Erikan 2019; Erikan 2021.

Yazılıkaya/Midas Vadisi, kuzeydoğu–güneybatı doğrultusunda uzanan yaklaşık 1800 metre uzunluğundaki yapısı, daralan vadi ağzı ve sarp kayalıklarıyla doğal bir koridor niteliği taşımaktadır. Vadinin güneybatı ucunda yer alan Midas Kalesi ve çevresindeki anıtsal kaya fasadları, altarlar ve nişler, buranın Phryg Ana Tanrıça Matar kültünün merkezi konumunda olduğunu açıkça ortaya koymaktadır[6]. Bu özellikleriyle Yazılıkaya/Midas Vadisi, yalnızca bir yerleşim alanı değil, dinsel, askerî ve ideolojik işlevlerin bir arada var olduğu pek çok bileşeni olan bir merkezdir.

Bununla birlikte, Yazılıkaya/Midas Vadisi genellikle kaya anıtları ve ikonografik unsurlar üzerinden değerlendirilmiş; alanın savunma sistemleri, kale–karakol yerleşmeleri ve bu yapıların kutsal alanla kurduğu mekânsal ilişki uzun süre ikincil planda kalmıştır. Oysa vadide yer alan kale yerleşmelerinin konumları, birbirleriyle olan görüş ilişkileri ve vadi giriş–çıkışlarını denetleme kapasiteleri, Phryglerin bu alanı yalnızca kutsal bir mekân olarak değil, aynı zamanda planlı bir askeri savunma sistemi içinde ele aldıklarını göstermektedir.

Bu çalışma, Yazılıkaya/Midas Vadisi'ni merkez alan savunma ağını ve kutsal alan organizasyonunu birlikte ele alarak, Phryg mekân anlayışına geniş perspektiften bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. Akpara, Gökgöz, Pişmiş, Kocabaş ve Yazılıkaya/Midas kaleleri; topoğrafik konumları, birbirleriyle olan mesafeleri ve görüş ilişkileri doğrultusunda değerlendirilmiş; Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak gerçekleştirilen iki ve üç boyutlu analizlerle savunma sisteminin işleyişi ortaya konmuştur. Aynı zamanda 2022 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilen

[6] Polat ve Tamsü Polat 2025 b, 26. 2017 ve 2018 yıllarında, Midas Kale özelinde, kalenin çevresindeki diğer kaleler ve kalelerin çevresindeki araziler, yapılan araştırmalarda, Frig Dönemine ait yeni çok sayıda kaya altarı, nişi ve kaya idolü tespit edilmiştir (Tamsü Polat vd. 2019; Tamsü Polat vd. 2020).

arkeolojik kazılardan elde edilen veriler, Ana Tanrıça Matar kültüne ait ritüel pratiklerin mekânsal düzeniyle birlikte ele alınmıştır[7].

Çalışma, Yazılıkaya/Midas Kalesi'ni yalnızca bir kutsal merkez ya da askerî yapı olarak değil; dinsel, askerî ve ekonomik unsurların iç içe geçtiği, uzun süreli ve planlı bir Phryg merkezi olarak değerlendirmektedir. Böylece Dağlık Phrygia arkeolojisine, kutsal alan–savunma ilişkisi ekseninde yeni bir yorum getirmeyi ve Phryglerin mekânı nasıl anlamlandırdıklarına dair daha tamamlayıcı bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Askeri Strateji ve Savunma Ağı

Phrygler, Yazılıkaya/Midas Kalesi'nde konumlanan dinsel merkezlerini korumaya yönelik savunma stratejilerini büyük ölçüde doğal topoğrafya ile beraber kurgulamışlardır. Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde yer alan ve kale–karakol niteliği taşıyan toplam beş savunma yerleşmesi, birbirlerine ortalama yaklaşık 1,5 km mesafede konumlandırılmıştır. Bu yerleşmeler, topoğrafik özellikleri nedeniyle ulaşılması güç yüksek noktalarda, vadilerin giriş ve çıkışlarını denetleyebilecek alanlarda ve plato kenarlarında yer almaktadır. Ayrıca çevrelerindeki tarım ve orman arazilerine olan yakınlıkları, savunma sisteminin ekonomik kaynakları da gözeten bir planlama anlayışıyla oluşturulduğunu göstermektedir. Kale yerleşmelerinin bulunduğu konumlardan ana yol güzergâhlarının ve tarımsal alanların etkin biçimde denetlenebildiği anlaşılmaktadır (Görsel 3).

Yazılıkaya/Midas Vadisi'nin girişinde Akpara Kalesi yer almakta; bu kalenin güneydoğusunda sırasıyla Kocabaş, Pişmiş ve Gökgöz kaleleri, güneyinde ise Yazılıkaya–Midas Kalesi bulunmaktadır. Akpara Kalesi'nin doğrudan savunma amaçlı kullanıldığına ilişkin somut bulgular sınırlı olmakla birlikte, stratejik

[7] Polat ve Altan 2012, 131-142.

konumu sayesinde vadinin giriş ve çıkışını kontrol ettiği değerlendirilmektedir. Yapılan görülebilirlik analizleri, Akpara Kalesi'nden diğer kale yerleşmelerinin karşılıklı olarak rahatlıkla görülebildiğini ortaya koymuştur. Bu durum, Yazılıkaya–Midas Vadisi girişinde meydana gelebilecek olumlu ya da olumsuz gelişmelerin, kale ağı aracılığıyla kısa sürede Yazılıkaya-Midas yerleşimine aktarılabildiğini göstermektedir.

Vadinin batı kesimi kayalık sırtlar ve sıra tepelerle çevrili olup doğal bir savunma hattı niteliği taşırken, doğu kesimi daha düz bir topoğrafyaya sahiptir. Akpara, Pişmiş, Kocabaş ve Gökgöz kalelerinin bulunduğu alanlarda belirgin yükseltiler yer almakta ve bu yükseltiler arasında savunma ve geçiş açısından değerlendirilebilecek boşluklar bulunmaktadır. Özellikle Akpara Kalesi ile Gökgöz Kalesi, ayrıca Pişmiş Kalesi ile Yazılıkaya–Midas Kalesi arasındaki alanlarda bu tür geçişlerin mümkün olduğu gözlemlenmektedir. Doğal yükseltilerin stratejik biçimde kullanılmasıyla vadinin doğu kesiminde güçlü ve süreklilik gösteren bir savunma hattı oluşturulmuştur.

Yazılıkaya–Midas Vadisi'nde kale yoğunluğunun artmasında, bölgede tüf kayalıklarına oyulmuş anıtsal ölçekteki Frig anıtlarının (fasadlar, altarlar ve nişler) varlığı da belirleyici bir rol oynamıştır. Yazılıkaya–Midas Vadisi, Frig Uygarlığının önemli yerleşim alanlarından biri olup, Yazılıkaya-Midas Kale dinsel bir merkez niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda Friglerin, kutsal alanlarını güvence altına almak ve savunma sistemlerini güçlendirmek amacıyla geçiş noktalarındaki kayalık tepeleri ve doğal kaya oluşumlarını kullanarak kale yerleşmeleri inşa ettikleri anlaşılmaktadır.

Yaklaşık kuzeydoğu–güneybatı doğrultusunda 1800 m uzunluğa sahip olan ve kuzeydoğudan yaklaşık 1250 m genişliğinde bir girişe açılan vadi, Akpara, Gökgöz, Pişmiş ve Kocabaş kalelerinin oluşturduğu çok katmanlı bir savunma ağıyla çevrelenmiştir (Görsel 3). Vadinin özellikle doğu ve kuzey kesimlerinde yoğunlaşan bu askerî yerleşmeler, Midas Kalesi merkezli

kutsal alanın dış tehditlere karşı korunmasını amaçlayan planlı bir savunma düzenine işaret etmektedir.

Kalelerin vadi giriş ve çıkışlarını denetleyebilecek hâkim noktalara yerleştirilmiş olması, savunma sisteminin yalnızca tekil yapılar üzerinden değil, vadinin tamamını içine alan bir askerî organizasyon çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Yapıların birbirleriyle doğrudan görüş mesafesi içinde konumlandırılması, erken uyarı ve haberleşmeye dayalı bir kontrol mekânizmasının varlığını ortaya koymaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknikleriyle gerçekleştirilen iki ve üç boyutlu analizler, kalelerin karşılıklı görülebilirlik sağlayacak biçimde planlandığını doğrulamaktadır. Bu sayede özellikle vadi girişinde, Akpara Kalesi çevresinde meydana gelebilecek hareketlilik, kısa sürede merkezî yerleşim olan Midas Kalesi'ne iletilebilmiştir (Görsel 4).

Savunma ağının işleyişi, yol denetimi, lojistik düzenlemeler ve tahkimat uygulamalarıyla desteklenmiştir. Kalelerin stratejik tepelerde konumlanması, yalnızca vadi giriş ve çıkışlarının değil, aynı zamanda çevredeki tarım alanları ve su kaynaklarının da denetim altında tutulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Pişmiş Kalesi'nin sınır karakolu, Kocabaş Kalesi'nin ise ön karakol işlevi üstlendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca doğal dik kayalıkların savunma açısından zafiyet oluşturduğu alanlar, basamaklı biçimde düzenlenmiş ve taş bloklarla örülerek yapay surlarla güçlendirilmiştir. Bu uygulamalar, Phryglerin topoğrafyayı askerî mimariyle harmanlayarak işlevsel ve sürdürülebilir bir savunma sistemi geliştirdiklerini ortaya koymaktadır[8]. Bunun yanı sıra Yazılıkaya/Midas Vadisinin kuzeybatısında bulunan Doğanlı Vadisi, batısında Kümbet Vadisi ve güneybatısındaki Yapıldak Vadisinde de doğal yükseltilere kaleler inşa ederek dinsel merkez etrafında daha geniş bir alanı kontrol eden savunma oluşturmuşlardır (Görsel 5).

[8] Polat, 2020, 322.

Kutsal Merkez Olarak Yazılıkaya: Matar Kültü ve Agdistis Kutsal Alanı

Yazılıkaya/Midas Kalesi, Phryglerin Ana Tanrıça Matar (Matar Areyastin, Matar Kubileya) onuruna inşa ettikleri anıtsal fasadlar, altarlar ve nişlerin yoğunluğuyla bölgenin dini merkezi konumunda olduğunu göstermektedir. Phryg kaya anıtları konusunda yapılan çalışmalar Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya il sınırları içindeki derin vadilerde, doğanın ortasında yer alan çok sayıda anıtsal ve küçük boyutlarda kaya anıtının, Ana Tanrıçanın karakteriyle örtüşen ve tanrıçaya tapınımın odağını oluşturan kült yapılarıdır. Bu yapılar Phryglerin Ana Tanrıça Matar'a duydukları saygı ve bağlılığın kanıtlarıdır. Tanrıça'ya sunulan bu anıtlar kaya fasadları, nişler ve kaya basamaklarından oluşmaktadır[9] (Görsel 6).

Akropolün batısında, M.Ö. VIII–VII. yüzyıllara, yani Orta Frig Dönemi'ne tarihlenen buluntular, 2022 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilen kazılar ile tespit edilmiştir. Bu alan, Frig Dönemi'nde anıtsal bir kaya altarının inşa edildiği ve Ana Tanrıça adına düzenlenen ritüel eylemlerin hazırlandığı, Geç Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde de kutsallığını koruduğu görülmektedir. Bu süreçte tapınımın, kökeni Frig Ana Tanrıçası'na dayanan ve Angdistis/Agdistis olarak adlandırılan kült aracılığıyla devam ettiği anlaşılmaktadır[10]. MÖ 4. yy. sonlarından itibaren Ana Tanrıça kültü Hellenizmin etkisiyle değişikliğe uğramıştır. Bununla birlikte Anadolu'daki Matar kültü ise Yunan tarzını olduğu gibi almak yerine, Phrygialı Ana Tanrıça'nın bazı özelliklerini koruyan ancak Yunan Meteri'nin de özelliklerini benimseyen melez bir külte dönüşmüştür[11]. Ana Tanrıça

[9] Tamsü Polat, 2010, 205.
[10] Polat, 2025, 63.
[11] Roller, 1999, 189.

kültünün Phrygia'nın yüksek yerleriyle bağlantısını sürdürdüğü şeklinde yorumlanmaktadır[12]. Bu veriler, alanın uzun süreli ve kesintisiz bir kullanım sürecine sahip olduğunu göstermektedir (Görsel 7).

Kazı çalışmaları kapsamında, kayalık bir platform üzerine açılmış ve birbirini takip eden üç adet kaya çanağı ile bu çanakların hemen yakınında, Ana Tanrıça Matar'ın soyut betimlerinden biri olarak değerlendirilen bir kaya idolü ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kazı alanının yaklaşık 3,5 km kuzeyinde yer alan Çukurca Köyü'nde gerçekleştirilen etnoarkeolojik araştırmalar, arkeolojik verilerin yorumlanmasına önemli katkılar sağlamıştır. Buna göre, kazı alanında bir platform üzerinde yan yana ve düzenli biçimde yerleştirilmiş kaya çanaklarının, Balkanlar'dan göç eden ve "muhacir" olarak adlandırılan köy halkının ekmek mayalama sürecinde kullandıkları ahşap teknelerle dikkat çekici benzerlikler gösterdiği saptanmıştır. Benzer biçimde, altarın güneyinde yürütülen kazılarda tespit edilen, dörtgen planlı ve üstten yakma eyleminin gerçekleştirildiği ocakların, köy sakinleri tarafından ekmek pişirme amacıyla kullanılan ve "kotlan" olarak adlandırılan ocaklarla büyük ölçüde örtüştüğü anlaşılmıştır (Görsel 8-9-10).

Bu kapsamlı arkeolojik kazılar sayesinde, ilk kez bir Frig kaya altarının önünde gerçekleştirilen ritüellerin hazırlık aşamalarına ilişkin mekânsal düzenlemeler somut biçimde ortaya konmuştur. Altar önünde yer alan, ocakların bulunduğu ve basit taş temelli, ahşap konstrüksiyonlu olduğu anlaşılan bu mekânların, ritüel organizasyonun önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Frig Dönemi'ne tarihlenen altar önünde gerçekleştirilen ritüel uygulamaların işleyişine dair doğrudan arkeolojik verilere ulaşılmıştır[13].

[12] Roller, 1999, 190-191.
[13] Polat 2025, 63.

Sonuç

Yazılıkaya/Midas Kalesi ve çevresindeki yerleşim ağı, Phryglerin kutsal alan ile askerî savunmayı tek bir topoğrafik sistem içerisinde ele alıp uyguladıkları nadir örneklerden birini oluşturmaktadır. Bu çalışma, Midas Kalesi merkezli kutsal alanın, yalnızca dinsel bir odak noktası değil; çevresindeki kale–karakol yerleşmeleriyle birlikte vadi ölçeğinde işleyen planlı bir savunma organizasyonunun çekirdeği olduğunu ortaya koymaktadır. Kalelerin konumları, birbirleriyle olan görüş ilişkileri ve doğal topoğrafyayla kurdukları ilişki, bu savunma sisteminin bilinçli ve sürdürülebilir bir stratejiye dayandığını göstermektedir.

CBS destekli analizler, Phryg savunma mimarisinin rastlantısal değil, erken uyarı ve haberleşmeye olanak tanıyan askerî anlayış çerçevesinde şekillendiğini doğrulamıştır. Vadinin batısında doğal kayalıkların, doğusunda ise yapay tahkimatların devreye sokulması, Phryglerin çevresel koşulları askerî mimariyle uyumlu biçimde değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu durum, savunmanın yalnızca askerî tehditlere değil, tarım alanları ve su kaynakları gibi yaşamsal unsurların korunmasına da yönelik olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde yürütülen arkeolojik kazılar, Ana Tanrıça Matar kültüne ilişkin ritüel uygulamaların mekânsal organizasyonunu ilk kez ayrıntılı biçimde görünür kılmıştır. Kaya altarları, çanaklar, ocaklar ve idol buluntuları; ritüellerin belirli bir hazırlık süreci ve mekânsal düzen içinde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu bulgular, Frig dini pratiğinin soyut bir inanç sisteminin ötesinde, gündelik yaşamla iç içe geçmiş, somut ve tekrarlanabilir eylemler bütünü olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Yazılıkaya/Midas Kalesi, kutsal mekân, askeri üs ve uzun süreli yerleşim alanının aynı topografyada harmanlandığı özgün bir merkezdir. Ancak bu benzersiz kültürel miras,

doğal aşınma süreçleri, biyolojik bozulmalar ve özellikle kaçak kazılar nedeniyle ciddi tehdit altındadır. Bu nedenle alanın korunmasına yönelik bilimsel temelli koruma, belgeleme ve restorasyon çalışmalarının ivedilikle ve disiplinler arası bir yaklaşımla sürdürülmesi gerekmektedir. Yazılıkaya/Midas Vadisi, yalnızca Phryg arkeolojisi için değil, Anadolu'nun kutsal mekân ve savunma sistemlerini birlikte ele alan araştırmalar açısından da anahtar bir referans alanı olma potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

Herodotos 1991. *Herodot Tarihi*, Ed. M. Ökmen. İstanbul.

Plinius 1947. *Naturalis Historia*, Ed. H. Rackham. London: Loeb.

Stephanus Byzantinos 1840. *Etnicorum que supersunt*, Ed. A. Meineke. Berlin.

Strabon 1987. Coğrafya Anadolu: Kitap: XII-XIII-XIV (Ed. Adnan Pekman), İstanbul.

Çambel, H. 1952. "Frikya'da, Midas Şehri Yanında Bulunan Prehistorik Mezar." *Türk Tarih Kongresi IV*, 228-229. Ankara: TTK Basımevi.

Erikan, F. 2019. "Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde Yontmataş Buluntulara Dair İlk Gözlemler." *Ege Arkeoloji Dergisi* 24:23-34.

Erikan, F. 2021. "Yeni Araştırmalar Işığında Yazılıkaya-Midas Vadisi ve Çevresinde Yontmataş Buluntulara Genel Bir Bakış." *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 166:1-12.

Haspels, C. H. E. 1971. *The Highlands of Phrygia, Sites And Monuments,* Volume I, II Text/Plates. Princeton: The Princeton University Press.

Polat, Y., Tamsü Polat, R. 2025a. "Arkeolojik Belgelemede Teknolojik Yaklaşımlar: Yazılıkaya/Midas Kale Çalışmaları." *Geomatik* 10.3:364-374.

Polat, Y., Tamsü Polat, R. 2025b. "Traces of the Place of Water in Phrygian Religious Life." *Studia Antiqua Et Archaeologica* 31.1:23-41.

Polat, Y., 2025. "Traces of Ritual: An Analysis of The Rock-Cut Sanctuary At Eskişehir Yazılıkaya/Midas Fortress." *Journal of Ancient History And Archaeology* 2.12:60-71.

Polat, Y., 2020. "Phrygler Dinsel Mekânlarını Nasıl Koruyordu? Midas Vadisi Kaleleri." *Turkish Studies- Social Sciences* 15.2:317-334.

Polat, Y., Altan, M. 2012. "Yazılıkaya-Midas Vadisi'nde Yer Alan Kalelerin Konumsal İlişkilerinin 2 ve 3 Boyutlu Modellenmesi." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12.1:131-142.

Roller, L. E. 1999. In Search of God the Mother. The Cult of Anatolian Cybele, Berkeley Los Angeles, London.

Tamsü Polat, R. 2010. "Yeni Buluntular Işığında Phryg Kaya Altarları ve Bir Tipoloji Önerisi." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10.1:203-222.

Tamsü Polat, R. 2018. "Yazılıkaya/Midas Vadisi Akpara Kale Mezarları." *Olba* 26:261-283.

Tamsü Polat, R., Polat, Y., Sancaktar, H., Yürük, M. B. 2019. "Eskişehir İli Yazılıkaya/Midas Vadisi Yüzey Araştırması 2017." *36. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3*, 261-278.

Tamsü Polat, R., Y. Polat, Yürük, M. B., Erikan, F., Kanbur, N. 2020. "2018 Yılı Yazılıkaya/ Midas Vadisi Yüzey Araştırması." *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3*, 233-248.

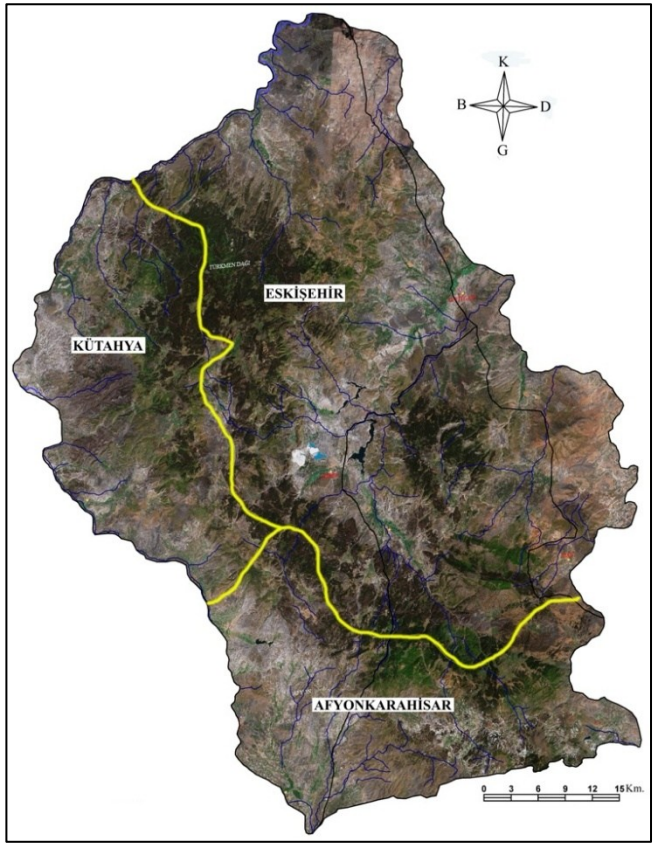

Görsel 1. Dağlık Phrygia Bölgesi Sınırları

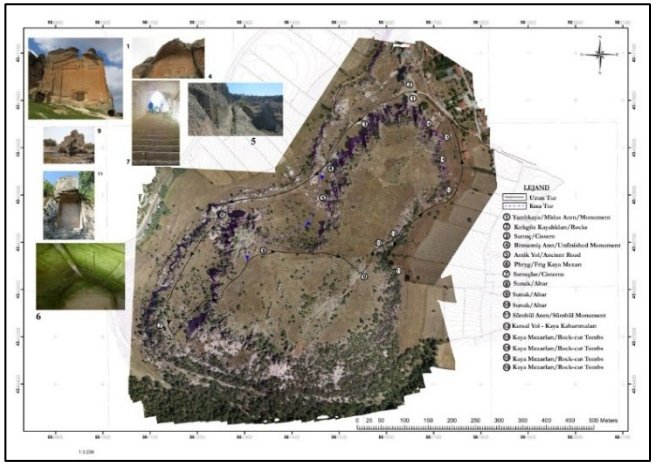

Görsel 2. Yazılıkaya/Midas Kale

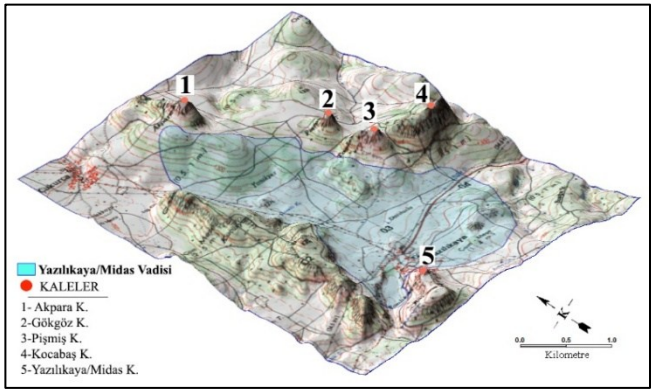

Görsel 3. Yazılıkaya/Midas Vadisi ve Kaleler

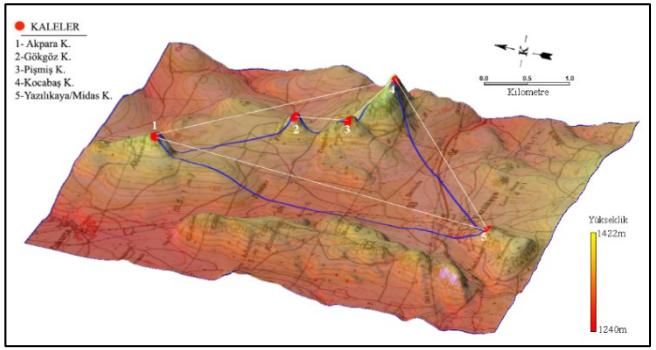

Görsel 4. Sayısal Yükseklik Modeli Üzerinde Kalelerin Konumsal İlişkileri

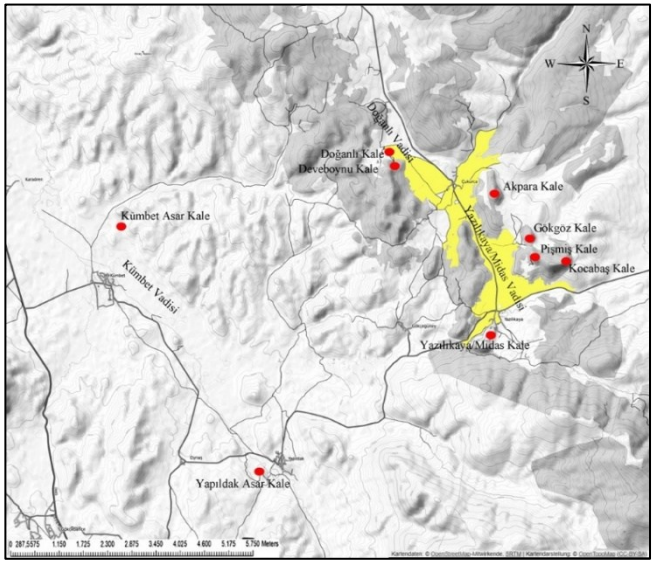

Görsel 5. Yazılıkaya/Midas Vadisi Çevresinde Bulunan Kaleler

Görsel 6. 1.Yazılıkaya/Midas Anıtı, 2. Bitmemiş/Bitirilmemiş Anıt, 3. Areyastis/Areyastin Anıtı,
4. Sümbüllü Anıt, *5.* Büyük Altar, 6.Altar

Görsel 7. Angdistis/Agdistis Kutsal Alanı ve Frig Altarı

Görsel 8. İdol ve Hamur Mayalamakta Kullanılan Kaya Çanakları

Görsel 9. Altar Önünde Bulunan Ocak ve Köy Sakinleri Tarafından Kullanılan "Kotlan"

Görsel 10. İdollü Kaya Çanakları, Ahşap Ekmek Mayalama Teknesi ve Kullanımı